Психологія

УДК: 159.964.21

Гурський Юрій Олександрович

магістр психології (ОНП "Нейропсихологія")

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Hurskyi Yurii

Master of Psychology (EP "Neuropsychology")

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЖІНКИ ТА ІСТЕРИЧНИЙ СИМПТОМ
INTELLIGENT WOMEN AND THE HYSTERICAL SYMPTOM

Анотація. *В статті розглянутий один із потенційних інваріантів істеричного неврозу, який все частіше зустрічається в українському суспільному контексті та представляється його певним "симптомом". Було запропоновано концептуалізацію даної істеричної суб'єктної структури з точки зору лаканівського психоаналізу. В роботі виділені три рівні проблематики, що узгоджуються з трьома вимірами психічного в теорії Ж. Лакана: Уявним, Символічним та Реальним.*

Ключові слова: *психоаналіз, істерична структура, Лакан, невроз, симптом, jouissance.*

Summary. *The article deals with one of the potential invariants of hysterical neurosis, which is increasingly common in the Ukrainian social context and is considered to be a certain 'symptom' of it. The author proposes a conceptualisation of this hysterical subject structure in terms of Lacanian psychoanalysis. The paper identifies three levels of the problematic, which are consistent with the three dimensions of the psychic in Lacan's theory: Imaginary, Symbolic and Real.*

Key words: *psychoanalysis, hysterical structure, Lacan, neurosis, symptom, jouissance.*

Вступ. В лаканівській психоаналітичній спільноті структура істерії в цілому отримує багато уваги. Однак більшість праць на дану тематику обмежуються констатацією відомих психічних закономірностей, наприклад, діалектичного питання "що таке жінка?" або ж механізму любовної вимоги, яку істеричний суб'єкт зазвичай адресує фігурі Іншого. При цьому типовим теоретичним рішенням є референція до фройдівських спостережень за Дорою [1], немов "постсучасна" дійсність вже нічого, що стосувалося б істерії, нам дати не спроможна.

Мені ж в межах даної роботи, навпаки, хотілося б розглянути той бік сучасного істеричного симптому, який в працях інших аналітиків репрезентований хіба що у вигляді віддалених натяків. А саме — я маю на увазі вкрай специфічну феноменологію "успішних жінок". Однак не слід, потураючи первинним конструктним асоціаціям, номінувати цю клінічну групу в якості жінок "фалічних", тому що фалічність останніх аж ніяк не виходить на перший план, якщо уважніше придивитися до їх способів побудови контакту з панівним позначником (S1); в подальшому ми деталізуємо це питання.

Примітно, що дана категорія жіночих суб'єктів представлена певною неможливістю. Неможливістю вступити у відносини jouissance з Іншим, незважаючи на свідоме бажання це зробити та неабиякі спроби налагодити романтичний контакт. Великий внесок в реалізацію фантазмів подібних індивідів робить практика інтелектуального мовлення та вміння досягти зацікавленості співрозмовника (у більшості випадків мова йде про чоловіка "конвенційної маскулінності", наприклад, військового). Яка, тим не менш, є

частиною більш глобальної стратегії, сутність якої полягає у відмові чоловічому суб'єкту, відмові віддавати жіноче тіло задля егоїстичної маскулінної насолоди.

Слід зауважити, що емпіричний матеріал для статті я в генералізованому вигляді взяв безпосередньо із власного клінічного (консультативного) досвіду, а також багатьох соціально-повсякденних спостережень включеного характеру, в яких мені пощастило опинитися.

Образ (не)ідеального его: Уявне

Категорія істеричних суб'єктів, про яку я збираюсь говорити далі, — це категорія жінок, що страждають від глибоких дисморфофобічних переконань, що часто функціонують румінативним чином, тобто персистивно насичуючи структуру Его (ідеального я) селф-критичними значеннями. Дана критика зазвичай стосується різних елементів зовнішності, але в першу чергу вона націлена на вагу, або пропорції, тіла (причому індекс маси тіла у таких жінок дійсно може бути вищим за показники їх найближчого "жіночого оточення": даний факт здатен інспірувати загальну суб'єктивну вразливість, нав'язливі порівняння, заздрість і т. і.), а також його окремі "слабкі місця" типу рук, грудей або сідниць (що фігурують підкреслено дискретно в дискурсі цієї клінічної групи).

Крім того, еготичні особливості таких жінок включають риси "маскулінної" поведінки, тобто їх ідентифікації поєднують такі "унарні ознаки", як наглість, хамство та те, що в нашому культурно-семіотичному коді визначається лексемою "бидлуватість". Іноді подібні фемінні суб'єкти можуть вдаватися до активного паління, вживання наркотичних речовин або міцного алкоголю, змістовно конституюючи свою амбівалентність в плані сексуальної відповідності: незрозуміло, суб'єкт знаходиться в позиції жінки чи чоловіка. Вищезазначені імагінативні компоненти, як правило, маніфестують в різних

конфігураціях та поєднаннях, проте всі вони мають конкретне функціональне "навантаження". Вміння твердо констатувати свій погляд, задавати точні та цікаві питання, уважно слухати співрозмовника є цінними серед чоловіків особистісними якостями, а тим паче серед тих чоловіків, з якими вступають в інтерсуб'єктивний контакт істеричні жінки. Істеричні суб'єкти, яких я маю на увазі, поєднують жіночність з мужністю. Вони намагаються, скажемо так, "володіти", маючи гарні інтелектуальні та риторичні здібності, проте орієнтації на "володіння" (звісно, "володіти" в цьому контексті можна лише уявним фалосом) мають "змушену" форму, поверхневий характер, а в деяких випадках — навіть передсвідомо визнаються "небажаними". Таким чином, в цій точці ми можемо розрізнити комплекс "істинної фалічності" з тими нетиповими випадками, на які я пропоную звернути окрему увагу: істеричний субтип, що концептуалізується в даній статті, асоційований з "фалічністю проти волі", і спричиняє він більше дискомфорту, аніж радощів чи символічних привілеїв.

Маскулінізація (чи навіть — обсесивізація?) Его дозволяє, з одного боку, відповідати можливим бажанням Іншого, а з іншого (і цей аргумент має домінантний характер в контексті описуваної проблематики) — дає змогу "чіпляти" чоловіків, добиватися їх зачарованих поглядів, інтелектуального визнання та неабиякого задоволення від вербальної активності, від спілкування. Звісно, ідентифікація біологічної жінки з "бажаючою позицією" іноді потребує того, щоб ми припустили її присутність саме в онтології чоловічої статі, можливо, з цього приводу Ж. Лакан в 17 семінарі і локалізує Дору на "маскулінному полюсі" її любовної драми [6, p. 171]. Проте особливістю процесу маскулінізації у нашому випадку є те, що він в цілому репрезентує ординарну для істеричного неврозу категорію "прекрасного", але такого "прекрасного", яке швидко знецінюється у просторі генітальної

сексуальності. Его жінки, імітуючи симптоматологію "володіння Ф", насправді робить крок в бік жіночності, але крок, який приречений на відмову Іншого. Як ця "відмова" функціонує в лібідінальній економіці істеричної жінки?

Бажання: між "володінням" та "буттям": Символічне

Відповідаючи на поставлене вище запитання, ми переходимо у площину символічних структур. На символічному рівні інтелектуальні жінки-істерички, уявний регістр яких ми тільки що описали, достатньо чітко реалізують базовий істеричний дискурс, детально розроблений Ж. Лаканом у 17 семінарі "Виворіт психоаналізу". Його основна ціль полягає у пошуку витісненої істини (знання про насолоду, а) Господаря (S1), для того, щоб на цю істину йому, тобто Господарю, натякнути [3]. Тобто істеричний суб'єкт в своїй основній структурній парадигмі намагається зробити сексуальність явною, намагається розгледіти "пошкодженість" Господаря (частіше всього чоловічої статі), яку в лаканівській теорії прийнято сигніфікувати матемою (-ф), й зробити декілька кроків на шляху до повернення втраченого jouissance "жалюгідному" S1. В уявному сенсі, як я вже відмітив, істеричний суб'єкт інтелектуального типу демонструє наявність фалосу. Одна ця обставина здатна спокушати чоловіків, з якими цей суб'єкт спілкується. Більше того, на рівні бажання Іншого він поводить себе так, немов знаходиться на найвищому рівні "теоретичного розуміння". "Розуміння" чого саме? Генітальних відносин чоловіків. Той підтип істерії, що ми намагаємося виділити як конкретний клінічній інваріант, завжди дуже розлого та "зі смаком" обговорює сексуальні проблеми чоловіків. Для даного підтипу цілком характерно те, що, йдучи за генеральним дискурсом істерії, він закономірно не дає чоловічій фігурі Іншого справжнього jouissance. Інакше кажучі, коли трапляється кастрація, суб'єкт втрачає своє "реальне тіло", заручаючись замість цього "підтримкою" позначникових ланцюгів:

істеричка підтримує цю структуральну демаркацію, вона дає Господарю сигніфікант, але не поєднує його зі своїм тілом [5].

По-перше, це пов'язано з тілесними відносинами суб'єкта як такими (дані відносини беруть початок у сфері орального еротизму), що має неабияке значення в українській культурі, яка "традиційно" розглядає фемінну худощавість в якості абсолютного ідеалу Жінки, тобто — в якості найціннішого кореляту фалічного позначника, здатного значно посилити чоловічий нарцисизм. Цим дослідженням ми намагаємося не стільки визнати суспільний "статус-кво", скільки звернути увагу психоаналітиків на існуючу суб'єктну проблематику. Адже в цілому даний істеричний підтип в ході психоаналітичної взаємодії демонструє інтенсивну емотивність, яскраві афекти печалі, депресивність, нервові потрясіння. Ми повинні бути теоретично та методологічно готові зустрітися з подібною психічною динамікою. Так чи інакше, спосіб "тілесної структурації" інтелектуальної істеричної жінки, незважаючи на те, що він є вкрай потужною інвестицією у "пишні форми" мужності, робить її менш привабливою в плані довгострокових романтичних відносин, породжуючи радикальну незадоволеність та "підкреслюючи" суб'єктне "позбавлення" (або "privation" в якості центрального місця, "топосу", нестерпних тривожних відчуттів).

По-друге, відстороненість від логіки "буття об'єктом а" Іншого (а точніше — позначником об'єкта бажання) продиктована загальною наглістю та особистісною жорсткістю істеричної жінки, як ми вказували, іноді це приймає форму "патріархального змагання", конкуренції між суб'єктами (небажанням жінки демонструвати слабкість своїх я-ідентифікацій). Інтелектуальність та самовпевненість межують з констатацією витісненного задоволення (сексуального) чоловіка, але, очевидно, цією констатацією та можливістю подарувати чоловіку жваве обговорення не може бути реалізоване

справжнє спокушання, що в результаті ригідно закріплює дистанцію між істеричкою та чоловіком, якого вона відчайдушно намагається вразити своєю ерудицією та "життєвим знанням". Проблема тут полягає у тому, що жінка-істеричка робить ставку на образ "іншої жінки", через ідентифікацію з якою вона отримує свою відповідь на фундаментальне істеричне питання: "Що таке жінка?". "Інша жінка" — це "тінь" істерички, "лялька", яка допомагає підійти до бажання Іншого з точки зору дуалізму его [4, pp. 422-436]. Лінгвістичну дескрипцію та сутність даного образу істеричний суб'єкт експлікує із тих самих "інтелектуальних" розмов, які я тільки що охарактеризував. Звісно, вся вищезазначена феноменологія істерії має переважно несвідомий характер, схожий на інволюнтарну "одержимість" (не просто так жінок, що, скоріше за все, мали істеричні риси, у домодерну епоху ототожнювали з диявольськими інкарнаціями). В цьому сенсі незворотнім стає потрапляння суб'єкта до "пастки Бажання", коли неможливість отримати сексуальне задоволення переживається як біль та страждання на рівні "дзеркального его" та як неконтрольована насолода на рівні суб'єкта несвідомого. Залишилося зрозуміти, як такі види насолоди функціонують через симптоматичні "відігравання" істерички.

Істеричний симптом "інтелектуальної жінки": Реальне насолоди

Симптом — чи не єдине психодинамічне утворення (як відомо, "компромісного характеру"), яке допомагає інтелектуальній жінці з істеричною структурою витримати "пресинг jouissance". Цікаво, що симптоматичні прояви таких суб'єктів в психоаналітичному сетінгу, коли їх поглинає інтенсивна тривога, починають нагадувати функціонування оральних механізмів лібідо. Безперервний плач представляється вимогою по відношенню до клініциста бути присутнім поряд, присутнім в сенсі інфантильної близькості регістру Уявного ("злиття"). Окрім цього,

симптоматичною дією істерички може бути боротьба з психотизацією потрапляння в "прірву" (-ф) через письмовий праксис, тобто через активність в соціальних мережах, фіксацію свого нарцисичного образу на камеру телефона, написання щоденників (а також інші варіанти т. з. "рутинізації" життя). Всі ці симптоми дозволяють ефективно "конденсувати" насолоду, болісну насолоду від пошуку необхідних "привабливих" позначників для Господаря без всякої можливості перейти у розряд "сексуальних відносин" (адже всі симптоматичні схеми суб'єкта-істерика залишаються "шифром" в просторі Іншого, вони нерозривно пов'язані з цим Іншим, тримають його в "напрузі" [2, p. 64]). Залишаючись в позиції "не-буття" після "розшатування" чергового фантазму, інтелектуальна жінка достатньо швидко знаходить способи спротиву афективним потрясінням, при цьому фіксуючи в пам'яті "еготичного хабу" глибокі переживання, з якими вона і звертається зазвичай до психоаналітика.

Висновок. Таким чином, підсумовуючи, можна сказати, що сьогоднішні соціокультурні умови породжують не менш цікаві, інтригуючі та комплексні випадки істеричного неврозу, аніж реалії сторічної давності, в "революційному" контексті яких була заснована психоаналітична епістемологія. Досліджений нами істеричний "інваріант" (що парадоксальним чином поєднує демонстративну маскулінність та чуттєве, ніжне бажання вступити в стосунки романтичного кохання) має репрезентативний ("spreading") характер, і саме тому його більш детальне вивчення є актуальною задачею сучасних психоаналітичних студій. На даний момент не існує конкретних рекомендацій, які допомогли б більш ефективно реалізовувати аналіз подібних істеричних "підтипів", однак поступовий розвиток концептуально-прикладного знання може заповнити існуючи "лакуни". Звісно,

утворивши при цьому нові, адже інакшою онтологічну будову психоаналізу уявити собі просто неможливо.

Література

1. Benvenuto S. Hysteria, Again: Dora Flees... Is There Anything Left to Say About Hysterics? Journal of European Psychoanalysis. 2005. 21. P. 3-32.

2. Gessert A. Introductory Lectures on Lacan (1st ed.). New York: Routledge. 2014. 128 p. https://doi.org/10.4324/9780429476204.

3. Lacan, J. Le Séminaire. Livre XVII. Tome 17: L'envers de la Psychanalyse. Paris: Seuil. 1991. 245 p.

4. Lacan J., Miller, J.-A. (Ed.). Desire and Its Interpretation: The Seminar of Jacques Lacan, Book VI. (B. Fink, Trans.). Cambridge: Polity Press. 2019. 568 p.

5. Naveau P. The Clinic of Detail and Hysteria. 2002. Електронне джерело (URL): https://lacanianworksexchange.net/wp-content/uploads/2023/06/20020101-Mental-Online-11-LWE-lock-1.pdf (дата звернення: 24.05.2025).

6. Voruz V., Wolf B. The Later Lacan: An Introduction. New York: SUNY Press. 2007. 296 p.